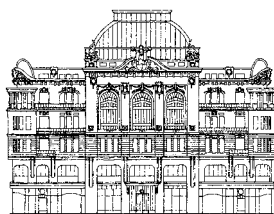

ЕКОНОМСКА КРИЗА: ПОРЕКЛО И ИСХОДИ

Зборник радова

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES
Economic Sciences Committee

ECONOMIC SCIENCES COLLECTION
Book XIV

ECONOMIC CRISIS: ORIGINS AND OUTCOMES

Proceedings
of the Conference
CRISIS: ORIGINS AND OUTCOMES
held at SASA on April 20, 2010

Accepted for Publication at the 10th Session of the Department of Social Sciences
of the Serbian Academy of Sciences and Arts, held on December 14th, 2010
after being reviewed by
Corresponding Member Časlav Očić, University Professors Oskar Kovač,
Mladen Kovačević,
Ljubomir Madžar, Blagoje Babić, Milovan Mitrović, Đorđe Popov and Rajko Bukvić

Editor
Academician
ČASLAV OČIĆ

BELGRADE
2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
Одбор за економске науке

ЕКОНОМСКИ ЗБОРНИК
Књига XIV

ЕКОНОМСКА КРИЗА: ПОРЕКЛО И ИСХОДИ

Зборник радова
с научног скупа
КРИЗА: ПОРЕКЛО И ИСХОДИ
одржаног у САНУ 20. априла 2010. године

Примљено на 10. скупу Одељења друштвених наука
Српске академије наука и уметности 14. децембра 2010.
на основу реферата
дописног члана Часлава Оцића, универзитетских професора Оскара Ковача,
Млађена Ковачевића, Љубомира Маџара, Благоја Бабића,
Милована Митровића, Ђорђа Попова и Рајка Буквића

Уредник
академик
ЧАСЛАВ ОЦИЋ

БЕОГРАД
2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
Одбор за економске науке

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES
Economic Sciences Committee

**ЕКОНОМСКА КРИЗА:
ПОРЕКЛО И ИСХОДИ**

**ECONOMIC CRISIS:
ORIGINS AND OUTCOMES**

Припрема Layout
Љубица Танасковић Ljubica Tanasković

Превод с енглеског English translation
Александар Павић Aleksandar Pavić

Штампа Printed by
Штампарија Издавачке фондације Štamparija Izdavačke fondacije
Архиепископије београдско-карловачке Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke
Краља Петра Првог 5, Београд Kralja Petra Prvog 5, Belgrade

Тираж Circulation
200 примерака 200 copies

© ©
САНУ, Београд, Србија SASA, Belgrade, Serbia

САДРЖАЈ CONTENTS

ТЕШКА ЈЕ ПРАЗНА ТОРБА (УМЕСТО ПРЕДГОВОРА)

Часлав Оцић

1

УВОДНА ИЗЛАГАЊА INTRODUCTORY LECTURES

ВЕЛИКА ЕКОНОМСКА КРИЗА 7 THE GREAT ECONOMIC CRISIS
И ДРЖАВНА ИНТЕРВЕНЦИЈА AND STATE INTERVENTION
У МЕЂУРАТНОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ IN INTERWAR YUGOSLAVIA
Смиљана Ђуровић Smiljana Đurović

ГЛАВНИ ИЗАЗОВ СВЕТСКОЈ 27 THE MAIN CHALLENGE TO THE WORLD
ПРИВРЕДИ: ИСЦРПЉИВАЊЕ ECONOMY: EXHAUSTION OF THE
„ЕВРОПСКЕ ВРСТЕ РАЗВОЈА“ „EUROPEAN TYPE OF DEVELOPMENT“
Благоје С. Бабић Blagoje S. Babić

ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ HISTORY

ПРВЕ ТРИ БАНКАРСКЕ КРИЗЕ 51 THE FIRST THREE BANKING CRISES
У СРБИЈИ ДО 1914. IN SERBIA BEFORE 1914
Биљана Стојановић Biljana Stojanović

ЕКОНОМСКА ПОЛИТИКА 71 ECONOMIC POLICY
И КОНЈУНКТУРА У ЈУГОСЛАВИЈИ, AND MARKET CONDITIONS
1919–1925. IN YUGOSLAVIA, 1919–1925
Бошко Мијатовић Boško Mijatović

АГРАРНА КРИЗА 91 AGRARIAN CRISIS
У СРБИЈИ, 1925–1935. IN SERBIA, 1925–1935
Момчило Исић Momčilo Isić

МЕЂУРАТНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ 101 INTERWAR INVESTMENTS
У ЈУГОСЛОВЕНСКУ ИНДУСТРИЈУ IN YUGOSLAV INDUSTRY

И ХРВАТСКО-СЛОВЕНАЧКА ПРОПАГАНДА Слободан Вуковић		AND CROATIAN-SLOVENIAN PROPAGANDA Slobodan Vuković
ТЕОРИЈСКИ ОСВРТ		THEORY
ТЕОРИЈЕ КРИЗЕ – КРИЗА МОДЕРНИХ ТЕОРИЈА Александар Саша Гајић	115	CRISIS THEORIES – THE CRISIS OF MODERN THEORIES Aleksandar Saša Gajić
СВЕТСКА ФИНАНСИЈСКА КРИЗА Оскар Ковач	127	THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS Oskar Kovač
МОГУЋИ УЗРОЧНИЦИ ГЛОБАЛНЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ Љубомир Маџар	141	CONUNDRUM OF THE PRIME MOVERS OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS Ljubomir Mažar
ЕКОНОМСКА КРИЗА: ПОУКЕ ЗА ЕКОНОМСКУ ТЕОРИЈУ И ПОЛИТИКУ Исидора Љумовић и Мирослав Н. Јовановић	159	ECONOMIC CRISIS: LESSONS FOR ECONOMIC THEORY AND POLICIES Isidora Ljumović and Miroslav N. Jovanović
ПАРАДИГМЕ ТУМАЧЕЊА И СТРАТЕГИЈЕ ИЗЛАСКА ИЗ КРИЗЕ 2008. Вера Вратуша	173	THE CRISIS OF 2008: PARADIGMS OF INTERPRETING AND STRATEGIES OF OVERCOMING Vera Vratuša
КРИЗА: НЕОЛИБЕРАЛНА ДИЈАГНОЗА – КЕЈНЗОВСКА ТЕРАПИЈА? Бранка Бујишић	193	CRISIS: NEOLIBERAL DIAGNOSIS – KEYNESIAN THERAPY? Branka Bujišić
СВЕТСКА ЕКОНОМСКА КРИЗА: ЈЕДНО ВИЂЕЊЕ Драгана Митровић	201	THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS: ANOTHER VIEW Dragana Mitrović
САВРЕМЕНА ЕКОНОМСКА КРИЗА: „АУСТРИЈСКО“ ОБЈАШЊЕЊЕ Божо Стојановић	217	THE CURRENT ECONOMIC CRISIS: THE “AUSTRIAN” EXPLANATION Božo Stojanović
ИСТОРИЈСКИ УСУД КАПИТАЛИЗМА: КРИЗА КАО ПОСЛЕДИЦА НЕКОНТРОЛИСАНОГ РАСТА Борис Н. Кршев	231	LE DESTIN HISTORIQUE DU CAPITALISME: LA CRISE EN RAISON D’UNE CROISSANCE INCONTRÔLÉE Boris Kršev

С В Е Т	2 4 5	W O R L D
КРИЗА И/ИЛИ НЕНАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ? Ђорђе Попов	245	CRISIS OR AN (UN)LEARNED LESSON? Đorđe Popov
ПОРЕКЛО АКТУЕЛНЕ СВЕТСКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ Хасиба Хрустић	259	ROOTS OF THE CURRENT GLOBAL ECONOMIC CRISIS Hasiba Hrustić
КРИЗА И КОНВЕРГЕНЦИЈА Живота Ђорђевић	275	CRISIS AND CONVERGENCE Života Đorđević
ФИНАНСИЈАЛИЗАЦИЈА КАО УЗРОЧНИК И МУЛТИПЛИКАТОР КРИЗЕ Рајко Буквић и Часлав Оцић	277	ФИНАНСИЈАЛИЗАЦИЈА КАК ИСТОЧНИК И МУЛТИПЛИКАТОР КРИЗИСА Рајко Буквич и Часлав Оцић
НЕМОЋ МОНЕТАРНЕ ПОЛИТИКЕ У УСЛОВИМА СВЕТСКЕ ФИНАНСИЈСКЕ И ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ Ђорђе Ђукић	293	THE POWERLESSNESS OF MONETARY POLICY UNDER THE CONDITIONS OF THE GLOBAL FINANCIAL AND ECONOMIC CRISIS Đorđe Đukić
ГЕНЕЗА И ПОСЛЕДИЦЕ КРИЗЕ: ГЕОПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ Драгомир Анђелковић	307	GENESIS AND CONSEQUENCES OF THE CRISIS: THE GEO-POLITICAL ASPECT Dragomir Anđelković
УЗРОЦИ ГЛОБАЛНЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ И ЊЕНЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ ПОСЛЕДИЦЕ Горан Николић	327	CAUSES OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS AND ITS GEOPOLITICAL CONSEQUENCES Goran Nikolić
Т Р А Н З И Ц И Ј А И С Р Б И Ј А		T R A N S I T I O N A N D S E R B I A
УЗРОЦИ ДУБОКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ У СРБИЈИ Млађен Ковачевић	339	CAUSES OF THE DEEP ECONOMIC CRISIS IN SERBIA Mladen Kovačević
ЕФЕКТИ КРИЗА У СРБИЈИ Снежана Грк	363	EFFECTS OF THE SERBIAN CRISIS Snežana Grk

СВЕТСКОСИСТЕМСКИ АСПЕКТИ КРИЗЕ И СРБИЈА Слободан Антонић	379	WORLD-SYSTEMIC ASPECTS OF THE GLOBAL CRISIS AND SERBIA Slobodan Antić
АКТУЕЛНА СВЕТСКА ЕКОНОМСКА КРИЗА И ТРАНЗИЦИОНА РЕЦЕСИЈА: ИСКУСТВО СРБИЈЕ Властимир Вуковић	391	THE CURRENT GLOBAL ECONOMIC CRISIS AND THE TRANSITION RECESSION: SERBIA'S EXPERIENCE Vlastimir Vuković
ПОСЛЕДИЦЕ ПРОДАЈЕ ТЕЛЕКОМУНИКАЦИОНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ Александра Смиљанић	405	THE SALE OF THE SERBIAN TELECOMMUNICATIONS INFRASTRUCTURE Aleksandra Smiljanić
СРПСКО ДРУШТВО: КРИЗА, СУКОБИ, РАЗАРАЊЕ И ОПОРАВАК Милован М. Митровић	421	SERBIAN SOCIETY: CRISIS, CONFLICTS, DEVASTATION AND RECOVERY Milovan M. Mitrović
НЕДОСТАЦИ СИСТЕМА КАО ПРЕТЕЖНИ ИЗАЗИВАЧ ГЛОБАЛНЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ (2007–2010) Маринко Бошњак	439	SYSTEMIC SHORTCOMINGS AS A PRIMARY CAUSE OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS (2007–2010) Marinko Bošnjak
ПОСЛЕДИЦЕ ЗАКЉУЧИВАЊА СПОРАЗУМА О СТАБИЛИЗАЦИЈИ И ПРИДРУЖИВАЊУ СРБИЈЕ ЕУ Дејан Мировић	451	CONSEQUENCES OF THE STABILIZATION AND ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN SERBIA AND THE EU Dejan Mirović
ЕКОНОМСКА КРИЗА И ГЛОБАЛИЗАЦИЈСКИ РИЗИЦИ У БАНКАРСКОМ СЕКТОРУ СРБИЈЕ И РЕГИОНА Бранко Урошевић	459	ECONOMIC CRISIS AND GLOBALIZATION RISKS FACING THE BANKING SECTOR OF SERBIA AND THE REGION Branko Urošević
ЕКОНОМИКА ПОСТСОЦИЈАЛИСТИЧКОГ ЗДРАВСТВА Здравко Шолак	469	ECONOMICS OF POST-SOCIALIST HEALTH CARE SYSTEM Zdravko Šolak

ТЕШКА ЈЕ ПРАЗНА ТОРБА (УМЕСТО ПРЕДГОВОРА)

ЧАСЛАВ ОЦИЋ

ШТА ЈЕ КРИЗА?

Загорски сељак Мика Брезовачки 1931:

Каква је та година деветстотридесетпрва! [...]

Такве још није било! [...]

Госпон биљежник – ... – јели ви знате, кај је то криза? [...]

Криза – ... – то вам је, кад ја својег јунца десет пута терам на сејем, а немрем га продати! ... То се зове, бумо рекли, криза! То је моја криза, али то бу и опћинска криза, јер ја небум могел платити својих, бумо рекли, дажбаина! ...

Славко Колар, *Ми смо за љравицу*, Загреб 1936; приповетка „Криза“.

Мајко, зашто је хладно у нашој соби? – Јер нема угљена, сине. – А зашто нема угљена? – Јер тата нема посла. – А зашто тата нема посла? – Јер има превише угљена.

Иван Дончевић, *Људи из Шушњаре*, Загреб 1933.

Да ли простодушна народска (данас је у моди да се каже: популистичка) дефиниција кризе као економске микро-макро *инконируенције* (огромних социјалних, психолошким и моралних трошкова) коју загорски сељак Мика Б. предочава *Јосион биљежнику* 1931. (у јеку Велике кризе) има универзално значење? Које, дакле, важи и за СЕКУ 2008.

Да ли Мајчин опис *нарушавања равнотеже кайиџала и рада* које резултира кризом хиперпродукције представља опште – *џарадоксолошко* – објашњење феномена?

Да ли је криза циклички *џроцес* („логика историје“ *на делу*) или „линеарни“ „диктат“ (*џројекџ*), тј. историјски инжењеринг, „практични идеализам“ куденхоф-калергијевског типа у коме ће после сламања традиционалних друштава, у постхуманој будућности киборзи заменити Мику Брезовачког и Мајку.

Која је природа најновије глобалне кризе? Да ли је она традиционални конјунктурни феномен или специфична дотад незабележена (готово уникатна) структурна појава?

Да ли је у питању само максимална, али ипак људска, *ауга сафра фамес* (проклета пожуда за новцем) или много амбициозније претензије глобалних демијурга: стварање новог човека или – постчовека?

ТЕШКА ЈЕ ПРАЗНА ТОРБА

Та торба је рукопис зборника *Економска криза: порекло и исходи*. Последњих 6–7 година она је свом тежином притискала савест уредника овог зборника.

Почетком 2010. године у Кнез Михаиловој 35 – на иницијативу чланова Одбора за економске науке САНУ и чланова Друштва за привредну историју – др Смиљана Ђуровић, председница тог (тек основаног) Друштва, проф. др Благоје Бабић, Часлав Оцић, председник поменутог Одбора и научни саветник београдског Института за међународну политику и привреду, састали су се да усагласе нацрте образложења за разговора за округлим столом о светској економској кризи. Тада су не мали број економиста и већина политичара сматрали да је криза већ на издисају. Врло брзо, међутим, очекивања да ће та криза врло кратко трајати почела су да бледе: прва фаза оптимизма потопљена је таласом скепсе – криза се манифестовала као појава дугог трајања. Откуд сад тај (својеврсни) *neverendum*? На то су, поред осталог, требало да одговоре учесници расправе за округлим столом

на тему

ПОРЕКЛО И ИСХОД КРИЗА

Расправу је 20. априла 2010. године у САНУ организовао Одбор за економске науке САНУ у сарадњи с Друштвом за привредну историју у оквиру следећих тематских целина:

УВОДНА ИЗЛАГАЊА	СВЕТ
ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ	КРИЗА, ТРАНЗИЦИЈА, СРБИЈА
ТЕОРИЈСКИ ОСВРТ	ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

После расправе учесници су имали на располагању месец дана да зголове саопштења за зборник радова који је требало да се појави под истим називом као и априлски скуп. У међувремену, Европска академија економских наука и Европски центар за мир и развој УН подстакнути динамичном и корисном априлском расправом у САНУ одлучили су да у октобру 2010. организују округли сто на тему

ЕКОНОМСКА КРИЗА И ЕВРОПСКА РЕШЕЊА?

као својеврсни продужетак и допуну априлског скупа одржаног под кровом САНУ. Овај скуп је требало да скрене пажњу на могућа европска решења глобалне економске кризе. Модератор априлског скупа је замољен да сачини тезе за разговор на овом скупу. Он је (инкорпоришући и тезе с априлског скупа, пре свега, онај део чији је аутор био Благоје Бабић) крајем априла 2010. то и учинио:

Тезе за разјавор на тему
ЕКОНОМСКА КРИЗА И ЕВРОПСКА РЕШЕЊА?

ПОРЕКЛО И ПРИРОДА КРИЗА

Феноменологија кризе/а
Друштвена и економска димензија
Природа економских поремећаја: рецесија, криза, депресија, ...
Криза хиперпродукције или криза хиперпотрошње?
Кризе тржишне привреде или кризе капитализма?
Универзалне карактеристике – макрорегионалне специфичности?
„Транзиција“ и криза

ПОГЛЕД УНАЗАД

Хронологија криза (привредне кризе у 19. веку; привредна криза 1920–1921. године, Велика економска криза 1929–1933. године; криза стагфлације 1970-их година; енергетска криза 1974; финансијска криза у САД 1987. године и њен одраз на светску привреду; привредна криза у Јапану 1990-их година и поуке за економску политику; Светска криза 2007/8–...): сличности и разлике у узроцима, последицама и антикризним мерама. Спонтани и „плански“ (?) карактер криза.
Могу ли се данас извући неке поуке из ранијих кризних догађања?

ОБЈАШЊЕЊА КРИЗА – РАЗУМЕВАЊЕ ДАНАШЊЕ
СВЕТСКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ

Теорије привредних циклуса (неокласична школа, кејнзовска школа, марксистичка школа, аустријска школа)
Кондратјевљева теорија дугих таласа
Геокономско виђење економске кризе

УПРАВЉАЊЕ КРИЗАМА

Мере текуће (националне или макрорегионалне) економске политике
Улога међународних финансијских институција и геокономских блокова у управљању кризом
Ривалство или сарадња: аутаркија или светска привреда?

ИСХОД(И) КРИЗА

Криза и промене економско-социјалне структуре становништва
Политичке (глобалне и макрорегионалне) импликације економске кризе
Криза и (не)дељивост безбедности
Криза и интеграциони процеси у Европи

ПОГЛЕД УНАПРЕД

Путеви и методи опоравка од кризе
 Временски хоризонт(и) опоравка: кратак, средњи и дуги рок (монетарна, фискална и развојна политика)
 Једно и јединствено глобално решење?
 Макрорегионална („блоковска“) комбинована решења?
 Субевропска и евроазијска решења
 Европска решења у поређењу с америчком антикризном политиком, руским антикризним програмом и кинеском стратегијом превазилажења кризе
 Могући (европски) сценарији изласка из кризе (Европа 2020)
 Институционалне реформе и излазак из кризе
 Социјални субјекти динамизације будућег привредног развоја – главни чиниоци изласка из кризе

С обзиром на то да се врло брзо показало да нема услова за организовање (међународног) октобарског скупа, модератор априлског скупа узео је слободу да свим учесницима тог скупа пошаље и тезе за планирани октобарски скуп, као својеврсни подсетник, али и путоказ, којим се унеколико проширују и разбокорављају првобитни оквири зборника зацртани горе наведеном шестоделном структуром априлског скупа. То је имало врло позитивно дејство тако да се до краја 2010. на столу уредника зборника нашло тридесетак – редигованих и рецензираних – квалитетних радова, спремних за прелом и штампу.

Тада нико није није могао ни да сања и да ће и зборник о кризи упасти у кризу – кризу објављивања. Покушало да завлада ледено доба постистине, па је и овај наш зборник био жртва замрзавања. Чекање на штампање зборника ипак се није претворило у *neverendum*, тако да су повољне климатске промене у 2018. створиле прилику да се овај сада већ времешни научноистраживачки подухват – издржавши на најбољи могући начин пробу времена – публиковањем приведе крају.

Насупрот томе, изгледа да су слаби изгледи да за нашег живота видимо крај светске економске кризе. Криза је фактички постала перманентно (у сваком случају хаотично) стање на које се треба привикавати. Како? Одговор на ова и друга бројна „кризолошка“ питања могао би да пружи скуп који Одбор за економске науке САНУ планира да организује 2019. године под насловом

СВЕТСКА ЕКОНОМСКА КРИЗА: 10 ГОДИНА ПОСЛЕ

Ово је први позив за учешће на том скупу.

УЗРОЦИ ГЛОБАЛНЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ И ЊЕНЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ ПОСЛЕДИЦЕ

ГОРАН НИКОЛИЋ

Институт за европске студије, Београд, Србија

goran.nikolic@gmail.com

САЖЕТАК: Главни симптоми (а и узроци) финансијске и економске кризе су: снажан економски неутемељен раст цена некретнина и сировина, убрзано задуживање захваљујући вештачки одржаваним ниским каматним стопама, дерегулација, која се испојила и кроз могућност снажног повећања дужничког терета, лош рад рејтинг агенција, нетранспарентност рада банака и неравнотежни распоред глобалне штетње. Криза је довела до прерасподела економски моћи која је отпочела када су Кина и извознице нафте акумулирале огромне количине, пре свега, америчких обвезница. Тренутна финансијска и економска криза поставља питање да ли су САД у релативном паду, посебно у економској области. Чини се да ће САД и даље остати технолошки супериорне али и мање ефикасне због коришћења асиметричних стратегија других.

Тренд ка већој дифузији ауторитета и моћи ће се убрзати због развоја нових глобалних играча, појачавања институционалних дефицита, потенцијалне експанзије регионалних блокова и ојачане улоге недржавних актера и мрежа.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: глобална економска криза, геополитика, Кина, САД

ГЛАВНИ УЗРОЦИ ГЛОБАЛНЕ ФИНАНСИЈСКЕ И ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ 2007–2010.

Глобална рецесија је била неизбежна када је америчка држава одбила да спаси инвестициону банку Лиман Бродерс (Lehman Brothers) септембра 2008, што је био највећи банкрот у историји. Економисти се углавном слажу само око најглавнијих узрока финансијске и економске кризе:

Прво, дошло је до надувавања цена некретнина. Између 1997. и 2006, цена типичне куће у САД је повећана чак за 124%. Две деценије закључно с 2001, просечна цена кућа у САД била је распону од 2,9 до 3,1 према просечном годишњем дохотку домаћинства. Овај количник је порастао на 4,0 у 2004, и 4,6 у 2006. години.

Друго, повољни кредитни услови, односно ниске камате су убрзале задуживање. Од 2000. до 2003. ФЕД (централна банка САД) је смањио базну каматну стопу са 6,5% на 1%, да би се ублажили негативни ефекти кризе у информатичком сектору (dot-com bubble) и финансијских реперкусија терористичких напада 11. септембра 2001, као и због спречавања ризика дефлације. Додатни

притисак на пад каматних стопа био је висок дефицит текућег рачуна платног биланса САД који је терао ову земљу да позајмљује новац из иностранства (од 1996. до 2006. дефицит је порастао с 1,5% на 5,8% БДП-а).

Треће, снажан пораст давања хипотекарних кредита мање квалитетним зајмопримцима (*subprime lending*), посебно 2004–2006. (вредност *subprime mortgages* марта 2007. у САД процењена је на 1.300 милијарди долара).

Вишегодишњи бум у станоградњи и на тржишту некретнина хранио се ниским каматним стопама које су одредиле америчке монетарне власти (ФЕД) да би се ублажила рецесија из 2001–2002¹. Поред тога, и нескрупулозно позајмивање (*predatory lending*) убрзало је кризу.

Четврто, битан фактор кризе је и дерегулација, која се испољила и кроз могућност снажног повећања дужничког терета (*over-leveraging*), који је посебно порастао 2003–2007. То је повећавало рањивост зајмопримаца у случају колапса хипотекарног тржишта.

Пирамида ризичних хипотекарних пласмана расла је све док нису почели да се урушавају вештачки конструисани темељи: прецењена вредност некретнина и на папиру увећана кредитна и платежна способност дужника. До кризе можда не би ни дошло само у мало вероватном случају да је цена некретнина наставила да расте, да је економска конјунктура продужена (пре свега, раст запослености и доходака) и да су варијабилне каматне стопе наставиле да падају. Догодило се, међутим, да је на сва три фронта дошло до негативног развоја догађаја [Вујовић 2009: 11].

Потом, снажан пораст цена важних светских сировина (*commodity bubble*): бакар је од 1.600 долара по тони 1999. нарастао 2008. на 7.040 долара; нафта је, такође, вишеструко поскупела, просечна цена сирове нафте скочила је са 11,9 долара за барел 1998. на чак 91,5 долара за барел 2008. године.

Поред овога, веома је негативна улога економских прогноза. Један од најпознатијих економиста света, Нуријел Рубини (*Nouriel Roubini*), већ септембра 2006, предвидео је рецесију, али он је био један од ретких.

На димензије кризе снажан утицај имао је тзв. ефект богатства (*wealth effect*), који се огледа у паду потрошње и инвестиција захваљујући паду богатства. Наиме, између јуна 2007. и новембра 2008, Американци су изгубили четвртину укупног богатства².

1 Ниске камате су подизале тражњу за некретнинама, а виша тражња је делом водила расту цена а делом изградњи нових станова и кућа. Према очекивању, у неким најпопуларнијим регионима цене су расле много брже услед ограничене могућности нове градње. На свим осталим тржиштима ниске камате су, по правилу, водиле хиперпродукцији нових стамбених објеката. Аналитичари су упозоравали да је тржиште некретнина прегрејано и да ниске каматне стопе у комбинацији с новим финансијским инструментима вештачки подижу тражњу и воде неодрживом порасту цена (тј. формирању балона који ће пре или касније пући). Постојала је реална опасност да цене некретнина неће моћи бесконачно дуго да расту. Исто је важило и за економску конјунктуру у условима растућих цена енергије, високих трошкова рата у Ираку и осетног пада продуктивности. У овим упозорењима посебно је апострофиран проблем нових хипотекарних инструмената и сумњиве праксе коју су примењивале неке специјализоване финансијске институције које нису подлегале стандардној контроли.

2 Крајем новембра 2008, индекс S&P 500, пао је за 45% од свог максимума 2007. Total Home Equity у САД који је процењен на 13.000 милијарди долара у 2006. пао је на 8.800 милијарди долара средином

Поред тога, кризу су убрзале и неравнотежни распоред глобалне штедње што је стварало притисак на цене актива у САД, лош рад рејтинг агенција, не-транспарентност рада банака, итд.

С банкротом Лиман Брадерса веома брзо је уследила глобална зараза, која је резултирала бројним банкротима банака у Европи, падом глобалних берзи и цена сировина.

У раду *Деловање механизма појачавања удара током кризе* [Živković i Marković 2009]. разматран је „механизам појачавања иницијалног удара” као основни механизам продубљивања кризе. Иницијални поремећај региструје се крајем 2006, када амерички индекс некретнина почиње да опада. Очекивани губитак, од активирања хипотека на крају октобра 2007, износио је 250 милијарди долара, док је тренутна сума губитака неколико стотина пута већа од те почетне (према проценама ММФ-а из новембра 2009. губици се процењују на 4.700 милијарди долара). Губици изазвани смањивањем цена на тржиштима капитала су достигли око 26.400 милијарди долара³. Структурни узрочници активирања иницијалног удара су ниске каматне стопе, период монетарне стабилности, високе стопе штедње у Азији и у енергентима богатих земљама која је каналисана у инвестиције у западне привреде [Živković i Marković 2009: 133–152].

ФАКТОРИ УБРЗАЊА ПРЕРАСПОДЕЛЕ ГЛОБАЛНЕ ЕКОНОМСКЕ МОЋИ

Главна прерасподела економске моћи се десила када су земље у развоју (ЗУР) и извознице нафте акумулирале огромне количине обвезница САД (и у мањој мери других богатих земаља). Глобалне неравнотеже повезане с ниском стопом штедње у САД и високом стопом штедње у Азији, у садејству с притиском на раст цена природних ресурса, довеле су до масивне акумулације страних девизних актива од стране ЗУР, укључујући и земље извознице нафте [International Monetary Fund 2010]. Кина тренутно држи 2.447 милијарди долара (март 2010) официјелних девизних резерви (готово половина је акумулирана у периоду 2004–08, када је земља бележила огроман дефицит текућег рачуна платног биланса, глобално и са САД), које су двотрећински деноминоване у америчкој монети. Земље с огромним девизним резервама су и Јапан, државе еврозоне, Русија и земље Залива⁴. Релативно највећи део девизних резерви ових

2008. и пад се наставио све до марта 2009. У истом периоду, имовина у штедним и инвестиционим фондовима смањена је за 1.200 милијарди долара, док су пензиони фондови изгубили 1.300 милијарди долара. Укупно, губици су износили 8.300 милијарди долара. Од другог квартала 2007. богатство домаћинстава снањено је за невероватних 14.000 милијари долара (грубо, вредност БДП-а САД 2009).

3 Иницијални удар појачаван је банкарском паником, које су потом продавале активу под притиском кризе ликвидности, што је довело до бржег смањивања вредности имовине банака. Поред тога, растући кредитни ризици су настали и настојањем банака да промене структуру своје имовине под притиском регулаторних захтева, односно потреба банака да одрже солвентност.

4 Официјелне девизне резерве Јапана износиле су 1.074 милијарди долара (новембар 2009), земаља еврозоне 716 милијарди долара (октобар 2009), Русије 441 милијарду долара (јануар 2010), Индије 277 (март 2010), Бразила 245 (март 2010).

земаља пласиран је у хартије од вредности трезора САД (treasury bonds); највећи холдер на крају 2009. била је Кина с 895 милијарди долара или 24,3% укупних трезорских записа, следи Јапан 20,8%, земље ОПЕС-а 5,6%, Британија 4,8%, Бразил 4,6%, Хонг Конг 4%, Русија 3,8%⁵.

Друго, евро, лансиран 1999, постао је важан играч у међународном монетарном систему; опипљива алтернатива долару. Индикативно је да су обвезнице деноминоване у еврима по волумену престигле оне у доларима. Пад, односно криза евра у мају 2010. још се није битније одразила на глобални удео обвезница деноминованих у овој валути⁶.

Треће, генерално опадање мултилатерализма у бројним областима. Наиме, дошло је до слабења мултилатерализма, с појавом билатералних и регионалних интеграција. Процес ЕУ интеграција је постао модел за друге регионе; MERCOSUR, Заливски савет за сарадњу (Gulf Cooperation Council), ASEAN, Евроазијска царинска унија, могуће формирање регионалних валутних зона. Поред тога, постоји и сумња у капацитет глобалних финансијских институција, посебно ММФ, да одговоре на велике глобалне финансијске кризе (азијски одговор на кризу 1997. било је самообезбеђење, тј. акумулирање огромних девизних резерви; поред тога земље југоисточне Азије су подигле ниво монетарне кооперације).

Четврто, јак економски раст, унапређене економске политике и постојеће институције водиле су већој међународној улози ЗУР. Кина је била успешна у постепеној транзицији од централног планирања ка тржишном систему, поставши друга највећа привреда на свету. Кина има временски најдуже експанзију привреде забележену у историји која траје 32 године (док су други случајеви брзог раста трајали најдуже 15 до 20 година). Кина је у 2009. постала водећи светски извозник робе. У истој години је постала и највећи индустријски произвођач на свету мерено текућим курсевима (мерено куповном снагом домаће валуте то је постала пре неколико година). У односу на 1977. годину, Кина је у 2009. имала 20 пута већи БДП и 35 пута већи обим индустријске производње. Већ 2027. Кина ће престићи САД, кажу референтне (америчке) пројекције. Кина је ове године не само постала друга по величини привреда света (престигавши Јапан), него је и највећи светски кредитор после Јапана.

Пето, светска економска криза убрзала је процес прерасподеле глобалне економске и геополитичке моћи. Финансијска и економска криза на крају прве деценије 21. века поставља питање да ли су САД у релативном паду, посебно у економској области. Чини се да ће САД и даље остати технолошки супериорне али и мање ефикасне због коришћења асиметричних стратегија других. У сва-

5 Актива којом управљају државни инвестициони фондови (sovereign wealth funds), где се истичу кинески, руски, норвешки итд., процењена је на око 3.900 милијарди долара крајем 2008, од чега је близу две трећине приходовано од извоза сировина, посебно нафте и гаса. Крајем 2008, McKinsey Global Institute проценио је страну финансијску активу свих петродоларских инвеститора на око 5.000 милијарди долара, упркос губицима који су били резултат ране финансијске кризе.

6 Удео глобалних девизних резерви у доларима је благо испод две трећине што је значајан пад у последњој деценији. Мада су цене сировина, посебно нафте деноминоване у доларима, супремација долара и у овој области је упитна.

ком случају, криза је нагласила геоекономске слабости САД у форми великог дефицита платног биланса и слабог долара, растуће цене нафте, док су ратови у Ираку и Афганистану и нуклеарни спорови с Корејом и Ираном оголили проблеме геостратегијске снаге САД.

СВЕ ВЕЋА УЛОГА И ИНСТИТУЦИОНАЛИЗОВАЊЕ БРИК-А

Голдман Сакс (Goldman Sachs) је недавно предвидео да би комбиновани БДП БРИК-а могао премашити БДП земаља Г-7 до 2027. године, око десет година раније него што се првобитно веровало. На другом званичном састанку у Бразилији, априла 2010, лидери Бразила, Русије, Индије и Кине (БРИК) заложили су се за либерализацију светске трговине. БРИК траже већи простор за улогу држава у привреди и нову глобалну валуту (за сада ће појачати међусобно коришћење сопствених). Ове државе чине чак 42% светског становништва, 16% светског извоза, 16% глобалног прилива СДИ, али и избацују чак трећину карбон диоксида. БРИК држи 2,8 билиона долара или 42 одсто глобалних девизних резерви (мада већи део припада Кини)⁷. Помера се и лидерство у иновацијама, јер транснационалне компаније све више истраживања обављају у земљама БРИК. Ове четири земље напросто користе предности процеса економске, културне и информационе глобализације. За годину дана у Кини биће одржан њихов трећи састанак.

Политичка, социјална, економска, културна и религиозна различитост четири земље је у ствари микрокосмос, парадигма данашњег света (за разлику од хомогености Г-7). БРИК пресеца старе дихотомије Исток–Запад, Север–Југ; на неки начин, БРИК је нови мост између богатих и неразвијених. Недавни климатски самит је доказ да оваква невероватна комбинација многољудних брзо растућих земаља у развоју може да игра значајну улогу на међународној сцени.

БРИК је, пре свега, добар механизам за притискање богатих (Г-7) да радикално промене улоге у глобалном управљању. Наиме, криза је ребалансирала односе моћи у глобалној економији, овога пута на штету запада. Велике земље с мало моћи на глобалном плану дуго су чекале своју шансу; БРИК ће и деловањем кроз Г-20 (група 19+1 највећих привреда света, која је постала главни форум за међународну сарадњу) покушати да уздрмају постојећи, шест и по деценија стар, монополарни монетарни (и политички) поредак. Земље БРИК-а имају снажан интерес у обезбеђивању услова да транзиција ка мултиполарном систему не буде праћена високом нестабилношћу на финансијским тржиштима или отежавањем токова међународне трговине, међународних токова капитала и инвестиција.

У студији *The new multi-polar international monetary system* показује се да ће, захваљујући свом брзом економском расту, ојачаном финансијском позицијом

7 Иначе, Светски економски форум рангира Бразил на 56. место међу 133 земље у смислу економске конкурентности (у поређењу с Кином која је на 29. месту, Индијом на 49. и Русијом на 63).

и појачаном свешћу о сопственој глобалној улози, БРИК бити носећа снага неизбежне трансформације светске привреде од система америчке доминације ка мултиполарном систему [Dailami et al. 2009: 12].

ГЛОБАЛНА ЕКОНОМИЈА 2015. И 2050. ГОДИНЕ

Последње две деценије може се пратити опадање удела у глобалном БДП земаља Запада (с Јапаном) и снажно уздизање неколико ЗУР. Већ ове, 2010. године, Кина је прстигла Јапан и постала друга привреда света⁸. Њене брзе стопе раста учиниће да она чини све већи део глобалног колача у наредним годинама.

По априлским (2010) проценама ММФ-а године 2015. глобална економија претрпеће практично тектонске промене, ако је упоредимо са стањем пре кризе 2008. године. Посматрано по тржишним курсевима опашће, истина не снажно, удео САД с 23,4% на 22,3%. С друге стране, ЕУ 27 ће забележити драматичан пад удела с 30,2% на 23,8% глобалног БДП⁹. Учешће Кине порасиће на чак 11,5% (са 7,1%), а Русија, чији ће се номинални БДП дуплирати 2010–2015. (знатним делом и захваљујући очекиваној апресијацији рубље), чиниће 3,7% глобалне економије (2008. чинила је 2,6%) и биће шеста привреда света [International Monetary Fond 2010a].

По, такође, априлским проценама ММФ које се односе на БДП изражен по куповној моћи изглед глобалне привреде биће још радикалније промењен у корист земаља у развоју. Наиме, удео САД опашће с 20,4% на 18,1% глобалног БДП по куповној моћи, на колико ће бити смањено и учешће ЕУ 27 (с 21,8% 2008). И друге богате земље смањиће удео: Јапан са 6,2% на 5%, Немачка са 4,2% на 3,3%, Британија с 3,1% на 2,7%, Француска с 3% на 2,6%. С друге стране, снажно ће порастати удео Кине са 7,1% на 16,7%, док ће удео Индије бити повећан са 4,7% на 6%.

Ако погледамо пројекције Голдман Сакса за наредне четири деценије, видимо да Кина сустиже САД крајем двадесетих година 21. века, да би је наредних деценија оставила далеко иза себе. У педесетим годинама 21. века разлика у уделу у светској привреди биће двострука у корист Кине. Када је у питању БДП по куповној моћи Кина ће знатно раније прстићи САД, али ако се узму у обзир номинални БДП по становнику, САД ће и половином 21. века бити у великој предности, однос ће бити приближно два према један [Goldman Sachs 2007: 13].

Глобална економска криза теже је погодила развијене земље него земље у развоју, али би и без ње, имајући у виду трендове у водећим светским привредама у последње више него две деценије, дошло до снажних тектонских промена.

8 Када је у питању БДП по куповној моћи Кина је већ неколико година друга привреда света, и Јапан је већ више него двоструко слабији од Кине (која је тек 2008. прешла половину БДП по куповној моћи САД).

9 Кључни пад десио се 2009, када је евро ослабио према долару; потенцијално јачање европске валуте могло би да битно утиче на дате пројекције у корист ЕУ.

Наиме, захваљујући високим стопама раста ЗУР, посебно Кине (и Индије) ове земље чине све већи део глобалног БДП-а.

Ова промена, наравно, није безазлена јер глобални утицај држава у свету, пре свега, зависи од њихове војне и економске моћи. Један од највећих историчара данашњице, Пол Кенеди (Paul Kennedy), у свом делу *Усион и њаг великих сила* показује да је економска снага кључни чинилац снаге империја кроз историју. Први светски рат обично се узима као прекретница у губљењу утицаја Европе на глобалној позорници; међутим истина је нешто другачија, САД би економски претекле збирно водеће западноевропске силе већ у првој половини двадесетих и да није било рата 1914–18. године [Кенеди 1995: 443].

После Другог светског рата САД је одржавала глобалну економску доминацију захваљујући инвентивности и примени нових технологија. Како данас азијске земље много улажу у истраживање и развој (RandD) оне изазивају САД на њеној традиционалној позицији захваљујући којој је доминирала [Segal 2004: 128].

ЗАКЉУЧАК:

НОВИ ГЛОБАЛНИ ФИНАНСИЈСКИ ПОРЕДАК НА ПОМОЛУ?

Циљ БРИК-а и већине земаља G-20 је нови глобални поредак, мање америкоцентричан, с регулисанијим финансијским сектором, мањим коришћењем долара и већом улогом за земље у развоју (наравно, на уштрб тријаде САД–ЕУ–Јапан). Индикативно је да је скорашња изјава шефа Светске банке, Роберта Зелика, раније високог функционера Владе САД, била на њиховом фону. У можда историјском говору, 14. априла 2010, он је позвао светске центре моћи, да и поред различитих геополитичких интереса раде на јачању мултилатерализма. „Ако смо 1989. видели крај ‘Другог (реалсоцијалистичког) света’ онда смо 2009. видели крај онога што смо називали ‘Трећи свет’: Ми смо сада у новој, брзо еволуирајућој мултиполарној глобалној економији – у којој неке земље у развоју постају економске силе; друге ће ускоро постати полови раста; док се треће боре да искористе своје потенцијале у новом систему – где су Север и Југ, Исток и Запад, сада тачке на компасу, а не одреднице економске судбине.” [Zoellick 2010]

Индикативно је да шеф HSBC Мајкл Геогхеган (Michael Geoghegan), који помера седиште своје компаније из Лондона у Хонг Конг, објашњава то чињеницом да се светски центар гравитације лагано помера ка истоку и југу, а криза је то само убрзала. Он не сумња да свет улази у нову фазу глобалне економије где ЗУР расту три пута брже од развијеног света [Geoghegan 2009].

У студији *The Global Crisis of Legitimacy* полази се од тога да свака држава има три главна система: финансијско-економски, политички и војни. Сваки од три система има елите које њим управљају. Три система су непрестано у интеракцији. Одлука о формирању корпорација које су имала ограничену одговорност потиче од одлуке на политичком нивоу која се „имплементира” кроз правни подсистем. Корпорације доминирају свугде у свету, чак и у Кини. Држава

на овај начин омогућава да корпорацијски ризик постане константа¹⁰. Дакле, у супротности с идејом да су политички и економски систем у колизији, модеран економски систем је незамислив без ове политичко-правне подршке за друштва за ограниченом одговорношћу и самим тим за модерно тржиште. Зато класични економисти увек говоре о политичкој економији. Системски ризик се развија када политичко-правна заштита економских актера и елите доводи до тога да оне користе сâму алокацију ризика на начин да обезбеде себи више ресурса¹¹. У данашњој кризи можемо пратити понашање које упропашћава вредност имовине акционара а доноси корист менаџменту. Дакле, ова криза има политичке, а не само економске импликације јер је криза укореењена у сâмом систему. Финансијска паника је резултат промишљење манипулације у алокацији ризика где финансијска елита добија а акционари и порески обвезници губе, јер је глобална финансијска елита искористила комплексност легислативе [Friedman 2010].

Да ли видимо обресе новог, све више мултиполарног, глобалног финансијског (у неку руку и геополитичког) поретка? Оно што се чини најреалнијим је опстанак лидерства САД, али и све више мултиполаран свет. Улога Кине, која има временски најдужу експанзију привреде забележену у историји и која ће за деценију и по сустићи амерички БДП, биће све значајнија. ЕУ ће задржати значајан ниво утицаја, захваљујући и алијанси са САД, док ће се улога великих брзо растућих привреда попут индијске, бразилске, руске, благо повећавати.

После 2008. извесно је да ће свет све више бити мултиполаран; њега ће знатним делом координирати, односно њиме управљати олигополи, које ће чинити групе попут Г-8 или Г-20. Заједнички систем управљања на светском нивоу ће бити унапређен (транзиција од националних држава ка новим правно-политичким ентитетима). Диверсификованост ЕУ би могла бити модел за међународне односе између на науци и технологији заснованих (knowledge-based) друштава [European Commission 2009: 21].

У извештају *Revisiting the Future: Geopolitical Effects of the Financial Crisis* указује се да се креира мултиполарни глобални поредак са све већим значајем држава као што су Кина и Индија које ће економски престићи већину земаља Г-7 до 2025. године. Тријади САД-ЕУ-Јапан ће бити све теже да одржи привредни раст с обзиром на дисфункционалности њихових економских и социјалних система (на пример, старење популације)¹². У посткризном свету чини се вероватним да ће глобални раст бити спорији, постојаће ризици од дефлације, док ће утицај америчке потрошње на глобални раст снажно опасти. И сâма глобализација се може трансформисати услед финансијске кризе. Наглашава се појачана улога државе, посебно у привреди и код растућих сила. САД ће остати техноло-

10 У природним економским системима поседници су одговорни за своје пословање целокупном имовином. Будући да то отежава пословање, „политички систем” одлучује да ризик реалоцира ка кредиторима компанија и потрошачима.

11 Кроз системски неразборито понашање поткопавајући богатство народа (wealth of the nation).

12 За ЕУ географски посматрано проблем је различити ниво развоја Медитерана и других делова ЕУ. Поред тога, идентитетски посматрано, ЕУ је апстракција, национална држава је реалност [Friedman 2010a].

шки супериорне, али мање ефикасне због коришћења асиметричних стратегија других [Burrows et al. 2009: 27–38].

Тренд ка већој дифузији ауторитета и моћи који се одиграва већ неколико година убрзаће се због развоја нових глобалних играча, појачавања институционалних дефицита, потенцијалне експанзије регионалних блокова и ојачане улоге недржавних актера и мрежа. Постојеће мултилатералне институције, које су гломазне и предвиђене за другачији геополитички поредак, имаће тешкоће да се адаптирају новим мисијама, да потпуно укључе нове чланове и повећају своје ресурсе.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Вујовић, Душан (2009). *Глобална финансијска криза: Поруке и поуке за касне транзиционе привреде*, Београд: Универзитет Сингидунум, Факултет за економију, финансије и администрацију.
<http://www.fefa.edu.rs/files/pdf/StudijeIstrazivanja/sveska03GlobalnaFinansijskaKriz.pdf> 2. 5. 2010.
- Кенеди, Пол (1999). *Усион и њаг великих сила*, Подгорица: ЦИД.
- Burrows, Mathew J. and Jennifer Harris (April 2009). Revisiting the Future: Geopolitical Effects of the Financial Crisis. *The Washington Quarterly*, 32, № 2, 27–38.
- Dailami, Mansoor and Paul Robert Masson (2009). The new multi-polar international monetary system, Policy Research Working Paper Series 5147, The World Bank, 12.
- European Commission (2009). *The World in 2025 – Rising Asia and Socio-Ecological Transition*, Brussels: European Commission, Directorate General for Research Communication Unit B-1049, 21.
- Friedman, George (2010a). *Europe, Nationalism and Shared Fate*, Geopolitical Intelligence Report, Stratfor. <http://www.stratfor.com/weekly/20100510_europe_nationalism_and_shared_fate> 11. 5. 2010.
- Friedman, George (2010). *The Global Crisis of Legitimacy*, Geopolitical Intelligence Report, Stratfor <http://www.stratfor.com/weekly/20100503_global_crisis_legitimacy> 4. 5. 2010.
- Geoghegan, Michael (2010). *The Future of Finance Shifts From West to East*, Forbes. <<http://www.forbes.com/2010/04/29/hsbc-ceo-asia-china-india-markets-economy-michael-geoghegan.html>> 29. 4. 2010.
- International Monetary Fond (april 2010a). World Economic and Financial Surveys, IMF, <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/01/weodata/index.aspx>> 28. 4. 2010.
- International Monetary Fond (april 2010). Rebalancing Growth, IMF, <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/01/pdf/text.pdf>> 3. 5. 2010.
- Goldman Sachs (March 28, 2007). The N-11: More Than an Acronym, Goldman Sachs Study of N-11 nations, *Global Economics Paper*, № 153, 13.<<http://www2.goldmansachs.com/ideas/brics/book/BRICs-Chapter11.pdf>> 5. 5. 2010.
- Segal, Adam (November–December 2004). *Is America Losing Its Edge?* Foreign Affairs.
- Zoellick, Robert B. (April 14, 2010). *The End of the Third World? Modernizing Multilateralism for a Multipolar World*, President The World Bank Group, Woodrow Wilson Center for

International Scholars, <<http://web.worldbank.org/wbsite/external/news/0,contentMDK:22541126~pagePK:34370~piPK:42770~theSitePK:4607,00.html>> 14. 4. 2010.

Živković Boško i Darko Marković (2009). *Delovanje mehanizma pojačavanja udara tokom krize*, Savetovanje Naučnog društva ekonomista: Ekonomska politika Srbije u 2010, Beograd: Ekonomski fakultet, 133–152.

CAUSES OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS AND ITS GEOPOLITICAL CONSEQUENCES

GORAN NIKOLIĆ

Institute for European Studies, Belgrade, Serbia

goran.nikolic@gmail.com

SUMMARY: The main symptoms (as well as causes) of the financial and economic crisis are: a strong (economically unfounded) increase of real estate and raw materials prices, accelerating debt due to artificially maintained low interest rates, deregulation, which was also manifested through the ability to strongly increase the debt burden (uneven distribution of global savings, which is creating pressure on the price of assets in the U.S.), poor performance of rating agencies, non-transparency of banks and an uneven distribution of global savings. The crisis has led to a redistribution of economic power, which began when China and oil exporting countries accumulated vast amounts of bonds, especially U.S. Treasury bonds. The current financial and economic crisis raises the question as to whether the U.S. is in a state of relative decline, especially in the economic field.

It seems that the U.S. will remain technologically superior but less efficient as a result of others' asymmetric strategies. The trend toward a greater diffusion of authority and power is likely to accelerate because of the emergence of new global players, worsening institutional deficits, the potential expansion of regional blocs, and the enhanced role of nonstate actors and networks.

KEY WORDS: global economic crisis, geopolitics, China, U.S.A.